

KONTU KONTARI

TUROCZI

Franzisko Molnar'en ipui batetik artu ta moldatua.

Bidaldi luze bat egiten degunean, bostgarren gelditokira eldu baño len oartzen gera, alegia, trenak periodiku baten antza duala.

Ikusmiratu al-dezu bein edo bein, irakurle, tren bat, aurretik asi ta atzeko muturreraño? Bai? Badakizu orduan tren-gelak albistari baten artikuluak bezala dirala. Batean gerraz itzegiten da; bestean politikaz; irugarrengoan nekazaritzaz mintzatzen dira; laugarrengoan atzerriko politikaz, eta bostgarrengoan berriz gizon-iltze ta beste orrelako gertaera ikaragarriei buruz. Orobat, badira trenetan folletingelak ere. Gela orietan, bidaztiak, emakume ta maitasun-ipuiak kontatzen dituzte, ta, sarritan, berealdiko zaratak eta iskanbillak sortzen dira.

Onela entzun nuan, bein batez, lagun urkoen ikasbiderako ondoren ezartzera noan kondairatxoa.

—Begira —zion jaun batek beste bati—; gauzak ez dira zuk uste dezun bezalakoak. Ezin litezke emakumeak zeatz epaitu. Emakume ta gizonen artean ia piano ta txerrebetaren arteko bidea badago. Pianoa gizonaren antzekoa da. “Do”-ren ondoren “do” eutsia dator. Txerrebetan, biboliñean, ordea, “do” ta “do” eutsiaren artean, edozein esku trakets batek arkitu lezazke lau edo bost soñu. Jazo zatan gertaera bat kontatuko banizu, bereala ulertuko zenduke esan nai dedana.

—Entzuten nago —esan zuan besteak.

—Badakizu, abogadutzan asi baño len, periodista naj nuala izan. Gaztetan idatzi nituan olerki ta ipui batzuek, ta nabaitzen nuan nik ere neregan alako igitzen zan zertxobait. Miksath'ek dio gauzatxo ori, ez buruko argitasuna, baizik eskuarki ar bat izaten dala. Garai

artan, gu, bohemia-zaleok, Kafe-etxe batean biltzen giñan gauero.

Egiaz, liburuetako bohemiarrak bezalakoak giñan: ille luze-nastua, ega zabaleko ginbailla, Lavallière-erako gorbata beltza, zulatutako zapatak, belaur-siñaleakiko galtzak... Txamarretako patrikak berriz beti liburuz beteak edukitzen giñuzen. Ta, urte guzian, jantzi bakarra eramaten genuen soin-gañean. Itz batean: guziok, olerkariak eta pintatzalleak, zarpatsu ta zikin utsak giñan.

Kafetxe artan emakume bat zegoan diruzai: Emma. Urte batzuek aurretik, soldadu-tropakiko uri azitxo batean —Kassa'n— nolabait teko biziera eramana zan. Zerbait geiago esan al-liteke emakume kibratzalle batengatik?

Ni Emma'z zearo zoraturik nengoan.

Ez pintatzalle ta ez olerkari etzan jaun bat gurekin ibilli oi zan. Banku-etxe batean lan egiten zuan eta, gauza guzietan, gure kontrakoa zan. Etzan mutil alaia, ta txit dotore jazten zan. Tximiginbailla; laban bat bezain zorrotz lisatutako galtzak; zapata-txibista bezain liraiña gorbata; txarolezko zapatak, ta sudur-zapiaren ertzean perra bat bordatuta...

Gizon nabarmen bat zan egiazki ta Turoczi zeritzan. Etzait egundaño aztuko izena. Rusia'ko larru-usaia botatzen zuan eta Ingalterra'ko Gobernarien semeak bezala orrazten zituan illeak. Itz batean: etzan gu bezalakoa, ta naiko far egiten genuen bere bizkar. Baña, emakumeen artean, begi onez ikusia zegoan. Neska-laguntzan iaioa baitzan. Ta aintzakotzat artzen ba-genuen, zerzelada onengatik bakarrik zan.

Emma'rekin sarritan mintzaten giñan Turoczi'z ta Emma'k Emma xaloak, gurekin batera egiten zituan far-isekak Turoczi'ri buruz. Biguinkiro, antziñako idazleak zioten bezala, egiten zuan far Emma'k, eta far egitean, bere ezpain gorri ta ortz zurien tartetik, urre gorritz erdi-estalitako betagin bat erakusten zuan. Teniente baten kontura, Kassa'ko ortzlari batek ipiñitakoa, noski.

—Urrezko ortzetan muin egiten dizut —esaten genion, eta berak gurtu egiten giñuzen.

—Zuek nere semeak zerate —esan oi zuan berak askotan—: orain zuen artean bezain atsegin ez det nik nere burua iñoiz oartu. Nik gurtutzen ditut Bohemiarrak!

Dana dala, bere gurtasun ura etzan gure elkarteganakoa baizik; banaka ez bait-giñuzen gurtu nai. Ta ni are gutxiago. Bein baño geiagotan eskatu arren, etzuan nere andre-gai izan nai. Oso gogoko zitzaion nerekin jolasean eta txantxetan ibiltzea, baña besterik ez.

Turoczi'k ere kortejatzen zuan. Turoczi'k Emma'rekin gogaikarri-erara itzegiten zuan beti ta, tarteka, Emma'k begiratzen zidan bere begi urdiñ-argiekin. Turoczi jaunak etzuan sekulan olgetarik egiten Emma'rekin. Beti itzegiten zion seriotasun aundi batez. Agertzen

zizkan bere iritziak eguraldiaz, modaz ekonomiaz... Ta, kafetxetik ateratzerakoan, guk Emma'ri oiugiten genion:

—Agur, aingeru!

Edota bestela:

—Zure oitura onak gorde!

Orobat:

—Urrezko ortzean muin egiten dizugu!

Turoczi jaunak berriz kentzen zuan bere tximini-ginbailla, ta esaten zion legun-legun:

—Zure oinetan nadukazu!

Gauza guzi aiengatik, guk iseka egiten genion Turoczi'ri. Aundizki *comme il faut* arek, bohemiar arlote aien artean, parragurea ematen zuan.

Emma'k galde egiten zigun:

—Baña zergatik zerate orren adiskide?

Guk bizkarra jasotzen genduan. Besteai ajola aundirik etzien ematen, baña neri bai, ta larria gañera. Emma'ren inguruko nere maite-ibilliak ezpaizituan Turoczi'k begi onez ikusten.

—Kortejatzen zaitu —esan nion bein batez Emma'ri.

—Jarrai dezala —erantzun zidan berak—: baña nik zuek besterik ez det maite. Nik zuen ille luze-nastu ta gorbata arroak bakarririk dituk gogoko; neri zuen traketskeria ta eziera txarra zaizkit atsegin. Ta baita zuen arloteria, zuen dirurik eza.

Ta tinkatu zidan eskua. Baña gutxi aurreratzen nuan.

Egun batez, bere etxera arratsaldean ikustera joateko asmoa artu nuan. Ikustera ta eskatzera eman zezadala, bein ta betiko, erantzuna. Baietzkoa edo ezetzkoa. Ta joan nintzan. Ulloi-boulevard'en bizi zan. Jo nuan atea. Etzan inor idikitza etorri. Alako batean beeko atezaiak esan zidan aopean:

—Eztago orain sartzerik. Ordu auetan beti bere maitalea berarekin egoten da-ta.

—Bere maitalea? Beraz maitale bat ere badu?

—Jakiña. Urte bat bada gutxienez baduela.

—Ta nor da?

—Banku-etxe bateko empliatu bat. Turoczi deritza.

Zerraldo erortzeko zorian, ormari eldu bear izan nion. Ta zein Turoczi ote zan galde egitera ninjoala, irten zan Emma'ren amoran-tea. Nere Turoczi zan. Turoczi dotorea.

* * *

—Badakizu —jarrai zuan —nik bohemia-bizitza bereala utzi nua-la. Gure artean, Budapest'en, bohemia-bizitza ezta arronteko gauza bat, baizik gatzetako gaitz bat, gorriñaren antzekoa. Eskuarki, gaitz

ortatik agudo sendatzen da bat. Beraz, inguratu nintzan seriotasunaz, jarrai nituan nere ikastaroak, utzi nuan poesia olerkariarentzat ta sartu nintzan nere anai lege-gizon baten despatxoan. Ni ere gizon dotore bereala biurtu nintzan.

Utzi nituan alde batera ginbail ega zabalekoa ta Lavallier-gorbata; asi nintzan azpildurazko lepokoa eramaten; baita gorbata apaña ta ginbail-txistera ere. Begiraten nien arduraz nere erropa zuriari ta nere itxurei. Nere koñatak asko lagundu zidan bohemia-izkuntza kentzen. Neskameari “arrea”, sukaldariari “aingeru” ta morroiari “osaba” deitzen aztu zitzaizkidan. Ez nion geiago karteroari galdegiten len bezala: “Ba-aldezu zerbait neretzako, nagusi maite?” Zapeldun gizon jator bat biurtu nintzan. Gauerdia baño len oeratzen nintzan, ta goizean berriz bederatzietako Auzitegian nengoan. Itz batean: gizon zuur eta mutiri bat itzuli nintzan.

Ta asi nintzan goi-mallako gizartean sartzen. Nere biotza, *cabaret*, *café-concert* eta *music-hall*’etan oitutako biotza, txit atsegin nabaitzen nuan. Ah, sedazko soñekoz jantzitako etzeko-andre apañiak; famili onetako andereak; oitura fiñ ta zindoak...! Alproja guziak bezala, bitzita eder, atsegin ta bare arrezaz zearo maiteminduta erori nintzan. Ta nere tankera ta itxurak oso dotoretu ziran. Pailleron’en liburuetakoko markes ta aundizkiak bezala mintzatzen nintzan. Ta nitzaz jendeak esaten zuan:

—Txit ongi ezia dago. Gizon serio bat da.

Azkenean ezkontzeko asmoa artu nuan. Famili-biziera zoriontsua!... Gizon estutasunik gabekoa!...

Ta neskatzia bategan maitemindu nintzan. Bere aita oso aberatsa zan. Gubernuko empiatu goi-mallakoa. Ta famili aundizkientakoa. Markesak bezala bizi ziran. Esku-larru zuriekiko morroi bat bazuten, *soirée* dotoreak ematen zituzten ta *Excelencia* elkarri deitzen zioten. Alaba, neskatz fiñ, maitekor ta ezerez orietako eredu bat zan. Komentu batean ezia, etxean mantaltxo zuri bat eramaten zuan.

Algodoi-tartean azia izan arren, zoragarria zan, ta egiazki erregintxo bat zirudien. Burua zu-zutik zeraman, ta buru arek koroa bat eskatzen zuan. Gutxi mintzatzen zan, ta beti menaz. Emakume egindako garbitasuna bera zan. Edota, nik olerkari denboretan esango nuan bezala, baso ezkutu bateko ur-garbi-dun zingira bare bat.

Nere arazoa ongi zijoan. Nere adiskidetasuna atsegin zitzaion, ta elkarrekin asko mintzatzen giñan. Jendeak, gizon zuur bat nintzala zion, ta gogoko zala nerekin itzegitea, eta edonor gurasoak bere alaba esposatzat emateko erako gizona. Ta zoriontsua nintzan.

Bein batez, elurretan biok jolasean gebiltzala —patinatzen ere ikasi bait-nuan—, neskatzak esan zidan, alegia, aurreko egunean, ta

bere adiskide andere baten etxean, Turoczi zeritzan gizaseme gazte bat ezagutu zuala, ta bereala kortejatzen asi zitzaiola.

Irripar baten ondoren, esan nuan nere baitan: "Ah! Turoczi gizarajoa, oraingo txandan erraz zurekikoak egingo ditut: zuk emen eztaukazu ezertxo ere egin bearrik; emen zure mauka garbiak ezpaitute ajolik, eta beste gauzarik ezpaitezu garaille irteteko. Gañera, egungo egunean, seriotasunean ere banaiz zu adiña. Zer zu adiña?, zu baño geiago. Ta dotoreagoa, itxura oheagokoa ta konfiantza geiagokoa."

—Oso gizon xarmenta da —esan zidan neskatzak.

Txundituta gelditu nintzan.

—Ezagutzen det, andere, Turoczi ori —esan nion—, ta txit arritzen naiz zuri begiko izatea. Ezin aintzakotzat artu liteken gizon orietako bat jotzen det nik. Zertxobait bada, azken-modako oiturei lotzen dalako da.

Neskatzak, begiratuz, esan zidan:

—Orduan ezta bera.

—Andres Turoczi.

—Bai.

—Banku-etxe bateko empliatua.

—Bai.

—Beltzaran, bibote-motz, aurpegi gorrista...

—Bai.

—Eztago dudarik: bera da.

Neskatzak esan zuan:

—Baña ezta zu bezalako gizon txoraxka. Kontrara, gizon txit banakoa da. Ezagutu nuanean, ta berak nere urrez estalitako betagiña ikusi zuanean, esan zidan:

—Urrezko ortzean muin egiten dizut.

Txorabiatuta gelditu nintzan.

Ta neskatzak jarraitu zuan:

—Ezta gizon arront bat eta gutxiago ere. Traketsa ta gaizki ezia da, ta beti txantxetan bezala itzegiten du; ezta ezertxo ere aintzakotzat artzen, ta mirabeei "arrebá" deitzen die. Ta, *despeidan*, esan dit:

—Jarrai beti oitura onei.

Ez nintzan ni nere konortera itzultzen.

—Bai —esan zuan neskatzak—, akats eta aje asko izango ditu bear bada, baña, dana dala, beste gizonen antzik ere ez du. Lavalière-gorbata aundi bat darama, ta zarpail, bakun ta ernagarria da.

—Turoczi?

—Bai, Turoczi.

Orduan asi nintzan gauzen zentzuna ulertzen. An ere emakumeak

Turoczi'ri berealdiko arrera ona egiten zioten. An, gorengoeneko gizarte artan, Turoczi'k bohemiari-ixurak egiten zituan. Begiratu nion neskatxari. Turoczi'z mintzatzen zanean, bere begietan alakoxe su bizi batek disdiratzen zuan. Bohemia-biziera arin-alaiak, goi-mallako neskatx batengan sarritan piztu oi duan su berezia. Izan ere, komentu batean azi ta ezitako neskatx batentzat, ba-alda lokabe, ajolaeza ta unore onez gauditutako biziera baten deia baño lilluragarriagorik?

Bere begiratuarekin, bere bozoko dardarizuaekin, Turoczi aldezten zuan burges-gizartearen aurka. Bere alde ta bere ondoan zegoan. Munduko beste gainontzeko gauza guziak eztzioten ardurarik ematen. Bere burua Marlit'en emakume adoretzu bat jotzen zuan. Maite zuan Turoczi... Ta etzegoan oker. Turoczi'gan, beretzat gauza berri ta ezezagun guziak arkitzen ba-zituan.

Ta bere emazte egin zan. Orain, burges-gizarteaz isekaz itzegitendu, ta Banku-etxeko enpliatuarekin, Rodolfo'rekin Mimi bezala, bizi da. Restaurante bakunetan jaten dute biak, eta igandetan mendirontz jotzen dute. Zoriontsuak dira, ta zoriontasun onen artean. Turoczi'k aldizkari apal batean olerkiak argitaratzen ditu.

Onelakoxea da gure mundua. Ta au da nere gertaera, edo obeto esateko, Turoczi'rena.

Atera itzatzu bertatik nai dituzun ondorenak.

... ..

—Dombovar...! —deadar egin zuan tren-zaiak.

A. ARRUE .

